

Коляда Н. М. Поняттєво-категоріальний апарат дослідження дитячого руху в ретроспективі / Н. М. Коляда // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2014. – Вип. 704. – С. 67–77.

УДК (477)(043.3)

Н. М. Коляда

д. пед. н., доц., доцент кафедри соціальної педагогіки,
соціальної роботи та історії педагогіки Уманського державного
педагогічного університету імені Павла Тичини

ПОНЯТТЄВО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИТЯЧОГО РУХУ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

Будь-яка наука, зокрема її теоретична система, охоплює систему понять, в яких виражаються окремі сторони процесів і явищ, що вивчаються конкретною дисципліною. Саме поняття як основа знання включені до процесу пізнання, є засобом формування нових висновків.

Питання розробки поняттєвого апарату в педагогічних дослідженнях, як і в будь-яких інших, набувають особливого значення для їхньої методологічної оснащеності. У зв'язку з цим постає проблема методики підходу дослідників до розробки поняттєвого апарату.

У сучасній науці простежується тенденція до узгодження основних підходів щодо розуміння природи дитячого руху, його сутності, принципів побудови та функціонування. У цьому контексті важливим є аналіз та узагальнення поняттєво-категоріального аспекту дослідження означеного явища.

Дитячий рух – це форма самоорганізації дитячої соціальної активності, процес соціально-педагогічної співпраці рівнозначних суб'єктів соціальної дії (діти та дорослі), спрямованої на соціалізацію, соціальне виховання, соціально-педагогічну підтримку дитини, захист її прав, розвиток інтересів,

реалізацію задумів тощо [9, с. 274].

Поняттєвий апарат дитячого руху – це система наукових категорій, що відображають найбільш істотне в розвитку дитячих структур, формувань. Основні поняття дитячого руху видозмінювалися залежно від особливостей та завдань того чи іншого періоду його розвитку, зумовлених соціально-економічними чинниками, станом теорії і практики дитячого руху [7, с. 243].

Як свідчить аналіз джерел, на всіх етапах розвитку вітчизняної педагогіки простежувалися різні підходи до визначення поняття „дитячий рух”. Проте до сьогодні у розробці поняттєвого апарату досліджуваного феномену спостерігається певна невпорядкованість, що спонукає до його удосконалення та впорядкування в цій галузі знань. А це певною мірою помітно знижує рівень досліджень з означеної проблематики, інколи призводить до хибного розуміння окремих її аспектів (наприклад, джерел, передумов виникнення та розвитку дитячого руху). Зокрема, найбільш поширеною помилкою, якої припускаються дослідники, є стирання відмінності між дитячим рухом, дитячим комуністичним рухом і піонерським рухом.

Мета статті – здійснити аналіз поняттєво-категоріального апарату дослідження дитячого руху в історико-педагогічній ретроспективі.

Аналіз різних поглядів учених, теоретиків і практиків, дає підстави стверджувати, що складність і багатогранність поняття „дитячий рух” зумовили різноманітність підходів до його трактування, що пояснюється низкою причин.

По-перше, дискусійним на сьогодні залишається питання не лише про час зародження дитячого руху як соціального феномену, а генезу цього поняття, дефініції, а також доцільність та коректність її використання на різних етапах розвитку досліджуваного соціально-педагогічного явища. Пояснюється це тим, що переважна більшість дослідників переконана, що в окремі періоди дитячий рух був представлений діяльністю однієї-єдиної

дитячої організації – піонерської – і тому не коректно говорити про розвиток в ці роки дитячого руху з усіма властивими для цієї категорії ознаками.

Так, Т. Трухачова, визначаючи періоди розвитку дитячого руху, робить акцент на тому, що лише для так званого допіонерського періоду (кінець ХХ ст. – 1924 р.) було характерним поняття „дитячий рух” – „...процес виникнення, становлення, розвитку і розпаду дитячих груп, створених на добровільній основі самими дітьми або за участю дорослих, зі встановленим або без встановленого членства, єдиної мети і загальних завдань, єдиних законів і звичаїв, символів і ритуалів, програм і форми одягу” [7, с. 214]. Наступний же, піонерський період, – це „...період існування єдиної і єдиної громадсько-політичної дитячої (піонерської) організації” (Т. Трухачова) [7, с. 217].

Ми не можемо цілком погодитися з цією думкою щодо відсутності ознак дитячого руху як такого після 1924 р. Підтвердженням цього є: по-перше, той факт, що піонерська організація перетворилася на єдину масову дитячу організацію починаючи тільки з другої половини 30-х років ХХ ст. (підтвердженням чого є реальні факти, документальні матеріали та спогади сучасників); по-друге, існування в цей період інших (некомуністичних) організацій на території СРСР та УСРР, а також діяльність некомуністичних українських організацій в еміграції.

На думку інших дослідників (Л. Алієва, І. Руденко та ін.), генезу поняття „дитячий рух”, в якому відбився історичний факт появи нової форми соціального виховання, яка „заповнювала односторонній раціоналістичний характер школи” ХХ століття, слід відносити до початку ХХ ст. [8, с. 37].

Вперше поняття „дитячий рух” виникає на початку ХХ ст. на позначення дитячої активності, „дитячої громадськості”, дитячої енергії, як характеристика особливого стану дитинства, засобу виховання в кожній окремо взятій країні, як визнання нового історичного факту-події. Перші оцінки, визначення цієї категорії мали переважно педагогічний характер,

відображали пошук демократизації, гуманізації освіти, виховання („нова форма виховання”, „форма позашкільного соціального виховання”, „засіб самовиховання”). У міру розвитку цього явища як соціально-педагогічної реальності первинні поняття зазнавали історично, соціально, суб’єктивно зумовлених змін. Разом із загальним поняттям „дитячий рух” виникають поняття, що конкретизують дану реальність: скаутський, піонерський, комуністичний рухи; дитячі організації, дитячі громадські об’єднання, самодіяльні клуби, органи самоврядування, які „...часто підміняли собою родові поняття, обмежували, спотворювали природно-об’єктивну суть дитячого руху” [1, с. 26].

Таким чином, результати осмислення категорії „дитячий рух” на різних етапах його розвитку доводять його смислову неоднозначність, переважно суб’єктивне розуміння суті конкретних структур (скаутський рух, піонерська організація, дитяче об’єднання, загін, дружина та ін.).

Ми проаналізували різні дослідницькі підходи до трактування поняття „дитячий рух” згідно з 3-ма хронологічними періодами: сучасники (початок ХХ ст. – 30-ті роки ХХ ст.), радянські теоретики (40-і – 80-і роки ХХ ст.), сучасні дослідники (починаючи з 90-х років ХХ ст.).

Початок ХХ ст. – 30-ті роки ХХ ст. Дитячий рух як нова соціальна реальність суспільства (у тому числі і його теоретичних засад) став об’єктом уваги науково-педагогічної громадськості з початку ХХ ст. Це зумовлено рядом об’єктивних і суб’єктивних причин. Зокрема, закономірностями розвитку й кризовим станом суспільства та потребою якісно змінити систему підготовки підростаючого покоління. Аналізуючи та порівнюючи погляди учених періоду 10–20-х років ХХ ст. на дитячий рух як суспільне явище слід відзначити, що складність цього поняття зумовила різноманіття підходів до його трактування, зокрема, щодо функцій, що стали її основою [19, с. 12]. Так, одні педагоги як основу поняття „дитячий рух” визнали *соціальну*

функцію, розглядаючи його як „...спільний рух дітей та дорослих у загальному русі пролетаріату” (Е. Гернле) [5, с. 99–108]; „організаційну співпрацю дітей та дорослих у суспільній праці з метою передачі соціального досвіду” (М. Крупеніна) [12, с. 463–472]; „найбільш послідовну систему комуністичного виховання пролетарського дитинства в умовах класового суспільства” (Д. Попов) [17].

Прихильники переваги *виховної функції* дитячого руху потрактували його так: „добровільна участь дітей в одній і тій же виховній і освітній тривалій грі” (І. Жуков) [8, с. 65]; „об’єднання дітей, що носить характер самоорганізації” (О. Тарханов) [21, с. 27–33]; „єдиний фактор соціального виховання, його основа, сутність, зміст, форма і метод виховання, оснований на прагненні дітей до самоорганізації та прояву творчої активності у сфері суспільних відносин” (Л. Менжинська, І. Соколянський та ін.) [15, с. 35; 20, с. 15]. Останній підхід до трактування поняття „дитячий рух” заслуговує на особливу увагу як основа системи соціального виховання в Україні у 20-ті роки ХХ ст.

Представники третьої групи обґрунтовували створення дитячих організацій *біологічними причинами* (виділяючи в них вияви так званої дитячої „стадності”). На їхню думку, дитячий рух – це „... природне, назрівшє в надрах дитячих мас бурхливе стремління до самоорганізації” (І. Хайт) [22].

У 20-ті роки ХХ ст., після створення піонерської організації, стало зрозуміло, що традиційні поняття вже не в змозі відобразити нову світоглядну орієнтацію, тому до наукового обороту стали запроваджувати абсолютно нові для педагогіки категорії. Аналіз перших документів нового громадського руху дітей у 20-ті роки ХХ ст. засвідчує „велику плутанину”, невизначеність і крайню політизованість у застосуванні основних термінів і понять, які визначалися не стільки життям, реальною дійсністю, скільки документами партії і комсомолу. Вже тоді, на перших етапах розвитку дитячого руху, назріла потреба з’ясувати суть таких основних понять, як

„дитячий рух”, „дитячий комуністичний рух”, „дитяча організація”, „піонерська організація” і багато інших, виявити їх особливості, якісну своєрідність кожного і право на самостійне існування.

Важливе значення для розкриття поняттєвого апарату мала наукова література, особливо статті і замітки з історії дитячого руху в енциклопедіях, словниках та інших довідкових виданнях. Так, основні ознаки початкового етапу розвитку не тільки радянської педагогіки і школи, а і дитячого руху знайшли відображення у великій колективній праці кінця 20-х років ХХ ст. – тритомній „Педагогической энциклопедии”. У статті М. Крупеніної „Детское коммунистическое движение, его сущность и задачи” (розділ „Что такое деткомдвижение”), зазначалося, що дитячий комуністичний рух як дитяча політична організація одночасно „виявляє нову систему виховання”, а дитячі комуністичні групи – це молодша гілка загального комуністичного руху робітничого класу і молоді, побудованого на засадах самодіяльності [12, с. 463, 469]. Отже, як бачимо, дитячий рух розглядається як новий засіб виховання, але підпорядкований певній політичній спрямованості, що пояснюється тогочасними умовами панування єдиної класової і партійної ідеології.

У статті М. Мечевої „Детское движение”, вміщеній у I томі першого видання „Большая Советская Энциклопедия” (1931), наведено лише відомості про розвиток дитячого руху в країні і за рубежом без конкретизації сутності самого поняття [16, с. 642–651].

Загалом, у визначеннях 30-х років ХХ ст. акцент робився на класовий характер нового руху дітей. Зокрема, у книзі „Введение в педагогику детского движения” Д. Попов наголошував, що піонерська організація є „політичною організацією дітей в умовах диктатури пролетаріату” [17, с. 29]. Про класовий характер піонерської організації як за своїми цілями, так і за завданнями, говорив Ф. Корольов, який зазначав, що дитячий рух – це частина загальнопролетарського руху [10, с. 24].

У подібних твердженнях виявлявся історично цілком пояснюваний

помітний вплив моноідеології і партійних директив стосовно дитячого руху, коли для визначення основних понять використовувалися готові штампи, що містилися в документах партії. До того ж на їх трактування впливав такий поширений погляд на дитячий комуністичний рух: за допомогою нових організацій діти трудящих залучаються до революційної класової боротьби і соціалістичного будівництва. У цьому контексті дитячий рух розумівся як специфічна форма участі підростаючого покоління у класовій боротьбі пролетаріату, як гілка загальнопролетарського руху і нової педагогіки.

Проте, як свідчить аналіз нормативних документів і праць теоретиків досліджуваного періоду, в термінологічному оформленні дитячого руху (навіть незважаючи на вплив моноідеології) не було єдності, що пояснювалося, насамперед, новизною цього соціально-педагогічного явища.

Поряд з поняттям самого дитячого руху, дослідники одним з провідних напрямів в його розвитку виділяють таке важливе поняття, як „*система діяльності дитячої організації*” („методична система дитячого руху” тощо), дефініція якого змінюється відповідно до історичних етапів розвитку дитячого руху, насамперед – піонерської організації.

Так, у 20-х – 30-х роках ХХ ст. використовувалися три близьких, але не ідентичних поняття системи – „єдина піонерсистема”, „система піонерської роботи” і „система роботи піонерської організації”. Перше поняття – „єдина піонерсистема” – відносилось більше до 1922–1924 рр. і відображало переважно процес встановлення повсюдно єдиних принципів, структури, організаційних форм дитячої комуністичної організації, тобто характеризувало піонерську організацію як єдину цілісну структуру, що набула поширення по всій країні. Два інших – „система піонерської роботи” і „система роботи піонерської організації” – мають спільну основу, характерну для самодіяльної організації. Тобто, тривалий час під системою піонерської роботи розумілася лише конкретна побудова змісту діяльності піонерів. До того ж, у перше десятиліття розвитку дитячого комуністичного руху поняття

„система піонерської роботи” в педагогічній літературі, як правило, ототожнювалося з поняттям „система виховання піонерів”. Саме тоді стихійно намітився діяльнісний підхід до роботи піонерської організації, що полягав, насамперед, в участі дітей у суспільно-політичній праці, класовій боротьбі спільно з дорослими [10, с. 36].

З критикою підходу до системи піонерської роботи лише як до участі в суспільному житті, у 1925 р. виступив один з перших організаторів російських піонерських загонів О. Волков. Він запропонував систему організаційно-методичних вимог до діяльності піонерського загону (щодо мети, змісту роботи дітей, структури і форми їх об’єднання, планування, обліку тощо) та звернув окрему увагу на суспільно корисну працю загону [4]. Частково „методичний” підхід до розуміння і розкриття сутності „системи піонерської роботи” простежується у працях дослідників початку 30-х років ХХ ст. [11, с. 5]. Так, Ф. Корольов, розглядаючи систему піонерської роботи, спробував дати їй структурну характеристику, підійшовши до неї, як до „системи виховання”: „Система піонерської роботи – це сукупність змісту, організаційних форм, методів і стимулів роботи, які в своїй єдності і взаємному зв’язку обумовлені цілями комуністичного виховання... За такого підходу до системи остання включає всі питання піонерського руху” [11, с. 8].

Таким чином, аналіз джерел 20–30-х років ХХ ст. дає можливість стверджувати, що формування поняття „система діяльності піонерської організації” відбувалося під сильним ідеологічним впливом і директивним тиском керівних структур того часу. Підтвердження цього знаходимо в партійних ухвалах і комсомольських документах, основна вимога яких – класовий підхід до визначення змісту діяльності дитячої організації. На думку М. Басова, в ті роки під „системою діяльності піонерської організації”, як правило, розумілася впорядкована (що виключає кампанійщину і випадковість, розкиданість та ігнорування особливостей дитячого віку)

побудова піонерської роботи, що відповідала соціально-політичним завданням піонерської організації цього етапу.

Традиційний підхід до термінологічного оформлення дитячого руху тільки суто під жорстким політичним комуністичним керівництвом простежується і в теоретичних пошуках дослідників **радянського періоду (40-і – 80-і роки ХХ ст.)**. Так, в енциклопедичних виданнях 50-х років ХХ ст. „Большая Советская Энциклопедия” (1953) і „Малая Советская Энциклопедия” (1959) дитячий комуністичний рух визначається як „масовий рух дітей трудящих, об’єднаних під комуністичним керівництвом в дитячі організації з метою комуністичного виховання”, а піонерська організація – як „масова дитяча організація, що об’єднала в своїх рядах школярів СРСР і працює під керівництвом КПРС” [14, с. 139–140].

У листопаді 1957 р. в Ухвалі VIII пленуму ЦК комсомолу з’явилася закріплена в 60–80-ті роки ХХ ст. повна назва єдиної організації – Всесоюзна піонерська організація імені В.І. Леніна. Проте і після цього достатньо ґрунтовне трактування, обґрунтування змісту поняття „дитячий комуністичний рух” поширення не набуло.

У 60-ті роки ХХ ст. спостерігається помітна зміна в підходах до визначення поняттєвого апарату дитячого руху. Дослідники пояснюють це впливом соціально-економічних „хрущовських реформ” і перетворень та суспільно-політичною „відлигою”, що дало імпульс виникненню і розвитку нових педагогічних концепцій та поглядів. Зокрема, на Всесоюзній науково-методичній конференції з проблем піонерського руху (1963), поняття „система діяльності піонерської організації” трактувалося головним чином в організаційно-методичному плані (спадкоємність у житті піонерських колективів, перспектива зростання піонера і розвиток його особистості, послідовність у змісті, формах і методах роботи з піонерами тощо) [18, с. 33–34].

Одним з перших по-новому проаналізував зміст деяких понять у галузі дитячого руху в кінці 60-х років ХХ ст. В. Яковлев. Він визначив „дитячий рух”

як соціальне явище, що забезпечує спадкоємність поколінь: як молодшу гілку громадських рухів старших поколінь, як єдність життя і корінних інтересів молодших і старших поколінь. Незважаючи на те, що автор вже виділяє і педагогічні цілі цього громадського руху загалом, він ще пов'язує сутність дитячого руху з класовими історичними умовами його виникнення [24, с. 14].

Звертає на себе увагу формулювання понять, поданих у третьому виданні „Большая Советская Энциклопедия” (т. 5). Зокрема, Всесоюзна піонерська організація імені В.І. Леніна визначається як „...масова самодіяльна комуністична організація дітей і підлітків віком 10–15 років” [3, с. 460]. Повна відсутність „руху” в наповненні поняття пояснюється тим, що стаття була написана тогочасними керівниками організації, що перебували в жорсткій залежності від директивних партійних вказівок з питань дитячого комуністичного руху.

Проте слід зазначити, що хоч поволі, але зміст основних понять все ж таки змінювався. У цьому виявлялася динаміка процесу, характерна для кожного етапу розвитку дитячої організації і властивого йому стану теорії і методики піонерського руху.

Так, заслуговує на увагу докторська дисертація (1976) і навчальні видання відомого теоретика дитячого руху В. Лебединського, який розглядає піонерський рух як одне із соціальних явищ, важливий соціальний інститут у системі виховання підростаючих поколінь, невід'ємну складову молодіжного руху, наголошуючи при цьому, що піонерська організація як масова організація дітей і підлітків здійснює виховання в єдності із загальноосвітньою школою, сім'єю і громадськістю, залучаючи піонерів до загальнокорисної праці. Виховну діяльність організації автор трактує як цілеспрямований, спеціально організований процес виховання піонерів у різносторонній роботі піонерських колективів, що є частиною більш широкого процесу комуністичного виховання школярів [13, с. 14]. У такому підході присутня більш незалежна від директивних документів прогресивна

оцінка піонерського руху, порівняно з його попередніми формулюваннями.

У 70–80-ті роки ХХ ст. намітилися зміни і у визначеннях поняття „система роботи піонерської організації”. Зокрема, простежується відмова від залежності директивних документів, що позначилося на розвитку теорії піонерського руху в цілому. Так, В. Ханчин трактує систему піонерської роботи як ряд елементів (скоординованих і субординарних), що взаємодіють між собою, склад яких і взаємозв’язок між якими служать реалізації мети піонерської організації – сприяти ідейно-етичному становленню і всебічному розвитку юних громадян [6]. Б. Ширвіндт визначає систему діяльності піонерської організації як єдине ціле, обумовлене узгодженістю елементів, згрупованих за 3-ма блоками: 1-й – цілі, основні завдання і принципи; 2-й – зміст, форми і методи; 3-й – структура організації, керівництва і планування [23, с. 61].

Отже, в радянський період основні поняття в галузі дитячого руху видозмінювалися залежно від особливостей і завдань того або іншого періоду його розвитку, стану теорії і методики, помітний пріоритетний вплив ідей про класовий, політичний характер дитячої організації, про необхідність її переведення на базу школи, про практичну участь дітей в соціалістичному будівництві як провідний виховний метод. В основних поняттях, представлених у дослідженнях до 80-х років ХХ ст., дитячий рух розглядався як явище насамперед суспільно-політичне, класове, таке, що має педагогічну, атеїстичну, інтернаціональну і діяльну спрямованість, зосереджене на комуністичному вихованні дітей. На цьому етапі основні поняття і визначення в історії дитячого руху механічно запозичувалися з директивних документів партії, що практично не залишало місця для індивідуальної творчості дослідників. Виняток становлять спроби окремих дослідників 60-х – 70-х років ХХ ст. „вирватися” із рамок, виявити самостійність, які вимушені були зосереджуватися на класовому, політичному характері дитячого руху, але без особливого акценту на цих його ознаках.

На сучасному етапі (починаючи з 90-х років ХХ ст.) розвитку педагогіки дитячого руху та її послідовниці соціокінетики з'явилися нові підходи до трактування поняттєвого апарату дитячого руху, визначення його основних категоріальних понять. Одна із причин – в умовах реформування суспільства кінця 80-х – першої половини 90-х років ХХ ст., а згодом розпуску єдиної дитячої організації більшість колишніх визначень багатьох понять втратили сенс. Розробка поняттєвого апарату набуває розвитку на „більш творчій і вільнодумній основі”, зокрема, спостерігаються спроби дати більш вільні від політичної обмеженості визначення, пов'язані з сучасними особливостями розвитку дитячого руху, вказується на його соціально-педагогічне і психологічне значення для формування особистості дитини. Всі сучасні підходи до визначення основних понять дитячого руху „...виходять з ідеї про природну активність дітей, їхнього закономірного прагнення до об'єднання в товаристві однолітків, в яких дитина бачить засіб самозахисту, самовизначення, самоствердження себе як особистості” [2, с. 31, 36–37].

Аналіз сучасних підходів до визначення категорії „дитячий рух” дав змогу виявити низку пов'язаних з цим проблем. По-перше, однією з проблем при визначенні поняття „дитячий рух” є його часткове (а іноді повне) ототожнення з молодіжним рухом. Так, відповідаючи на питання „Чи існує дитячий рух незалежно від молодіжного, чи його слід вважати складовою частиною?”, більшість сучасних вітчизняних дослідників переконані, що дитячий рух, хоч і має певну самостійність, утім, є складовою молодіжного руху. Крім „розмитості” вікових меж при визначенні понять „діти” та „молодь” є й інші чинники, які вносять певні суперечності у розмежування дитячого та молодіжного рухів. Все це позначається і на недосконалому поняттєвому апараті дитячого руху у вітчизняній теорії та практиці.

З-поміж перспектив подальших науково-теоретичних розвідок в означеному напрямі – дослідження проблеми дитячого руху як актуальної проблеми соціально-педагогічної науки: обґрунтування його поняттєвого

апарату, визначення сутності та структури тощо.

Список використаних джерел

1. Алиева Л. В. Становление и развитие отечественного детского движения как субъекта воспитательного пространства. – М., 2002. – 322 с.
2. Басов Н. Ф. Некоторые аспекты научно-методического обеспечения региональной системы детских общественных объединений / Н. Ф. Басов. – Кострома, 1999. – 294 с.
3. Большая советская энциклопедия. – изд. 3-е. – М. : Просвещение, 1971. – Т. 5. – 640 с.
4. Волков А. К. К вопросу о системе работы в отряде / А. К. Волков // Вожатый. – 1925. – № 5/6. – С. 13–14.
5. Гернле Э. Детское движение как новая форма организации воспитания / Э. Гернле // На путях к новой школе. – 1923. – № 7–8. – С. 99–108.
6. Гордин И. Г. Этапы славного пути (Очерк развития системы пионерской работы). Ч. I: 1922–1962 гг. / И. Г. Гордин, В. С. Ханчин. – М. : Издательство „Педагогика”, 1972. – 72 с.
7. Детское движение : словарь-справочник. – изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : Ассоциация исследователей детского движения, 2005. – 543 с.
8. Игра и детское движение / сост. и ред. И. В. Руденко. – Тольятти : Фонд Развития через образование, 2002. – 73 с.
9. Коляда Н. М. Розвиток дитячого руху в Україні (початок ХХ ст. – середина 30-х років ХХ ст.): монографія / Н. М. Коляда. – Умань : ПП Жовтий, 2012. – 407 с.
10. Королёв Ф. Ф. Детское коммунистическое движение. Его сущность и задачи. Уроки I и II / Ф. Ф. Королёв. – М. – Л. : Молодая гвардия, 1930. – 48 с.
11. Королёв Ф. Ф. Что должен знать вожатый пионеротряде /

Королев Ф. Ф. и Фильцер И. А. – переработ. и доп. изд. – М. – Л. : Молодая гвардия, 1930. – 269 с.

12. Крупенина М. В. Детское коммунистическое движение, его сущность и задачи / М. В. Крупенина // Педагогическая энциклопедия / под ред. А. Г. Калашникова ; при участии М. С. Эпштейна. – М. : „Работник просвещения”, 1928. – Т. 2. – С. 457–473.

13. Лебединский В. В. Теоретические основы совершенствования воспитательной деятельности пионерской организации : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Лебединский Владимир Васильевич – М., 1975. – 399 с.

14. Малая Советская Энциклопедия : в 10-ти т. – изд. 3-е. – М. : Просвещение, 1959. – Т. 7. – 1261 с.

15. Менжинская Л. Р. Юные Спартаки на Украине / Л. Р. Менжинская // Народное просвещение. – 1923. – № 6. – С. 34–35.

16. Мечева М. Детское движение / М. Мечева // Большая советская энциклопедия. – М. : Просвещение, 1931. Т. 21. – С. 642–651.

17. Попов Д. Г. Введение в педагогику детского коммунистического движения / Д. Г. Попов. – Пермь, 1931. – 194 с.

18. Проблемы пионерского движения. – М. : Просвещение, 1963. – 95 с.

19. Руденко И. В. Подготовка организаторов детского движения в России (историко-педагогический анализ) : монография / И. В. Руденко ; под ред. Л. В. Алиевой. – М. : Пед. общество России, 2008. – 232 с.

20. Соколянський І. Дитячий рух – соціальне виховання / І. Соколянський // Радянська освіта. – 1925. – № 1. – С. 15–19.

21. Тарханов О. Доклад на II съезде завгубсоцвосами / О. Тарханов // Народное просвещение. – 1923. – № 6. – С. 27–33.

22. Хайт І. Розмови з вчителями за дитячий комуністичний рух / І. Хайт. – Х. : Книгоспілка, 1925. – 155 с.

23. Ширвиндт Б. Е. О совершенствовании системы деятельности пионерской организации / Б. Е. Ширвиндт // Советская педагогика. – 1975. – № 2. – С. 61.

24. Яковлев В. Г. В помощь изучению курса „История Всесоюзной

пионерской организации имени В. И. Ленина”. – Кострома : КГУ, 1969. – Вып. 11. – 58 с.

Коляда Н. М. Поняттєво-категоріальний апарат дослідження дитячого руху в історико-педагогічній ретроспективі.

У статті здійснено аналіз поняттєво-категоріального апарату дослідження дитячого руху в історико-педагогічній ретроспективі.

Автором висвітлено різні дослідницькі підходи до трактування поняття „дитячий рух” згідно з 3-ма хронологічними періодами: сучасники (початок ХХ ст. – 30-ті роки ХХ ст.), радянські теоретики (40-і – 80-і роки ХХ ст.), сучасні дослідники (починаючи з 90-х років ХХ ст.).

Аналіз різних поглядів учених, теоретиків і практиків, дає підстави стверджувати про складність і багатогранність поняття „дитячий рух”, що зумовило різноманітність підходів до його трактування.

Ключові слова: дитячий рух, поняттєво-категоріальний апарат, система діяльності дитячої організації.

Коляда Н. М. Понятийно-категориальный аппарат исследования детского движения в историко-педагогической ретроспективе.

В статье осуществлен анализ понятийно-категориального аппарата исследования детского движения в историко-педагогической ретроспективе.

Автором рассмотрены различные исследовательские подходы к трактовке понятия „детское движение” по 3-х хронологических периодах: современники (начало ХХ в. – 30-е годы ХХ в.), советские теоретики (40-е – 80-е годы ХХ в.), современные исследователи (начиная с 90-х годов ХХ в.).

Анализ различных взглядов ученых, теоретиков и практиков, дает основания утверждать о сложности и многогранности понятия „детское движение”, что обусловило разнообразие подходов к его трактовке.

Ключевые слова: детское движение, понятийно-категориальный аппарат, система деятельности детской организации.

Koliada N. N. This paper analyzes the conceptual and categorical apparatus of child study movement in historical and pedagogical retrospect.

The author highlights the different research approaches to the interpretation of the term „baby movement” in accordance with 3 chronological periods: contemporaries (early twentieth century – 30 years of the twentieth century), Soviet theorists (40 th – 80 th years of the twentieth century), modern scholars (since the 90 th century).

Analysis of different views of scientists, theoreticians and practitioners, gives reason to believe the complexity and diversity of the concept of „baby

movement”, which led to a variety of approaches to its treatment.

Key words: baby movement, conceptual categories, of the system of children’s organizations.